

Л. М. Коваль
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

СПІВВІДНОШЕННЯ ФОРМАЛЬНО-СИНТАКСИЧНИХ І СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНИХ ОЗНАК ПРОСТОГО ГОЛОВНОГО КОМПОНЕНТА НОМІНАТИВНОГО РЕЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Реферат. У статті репрезентовано систему кореляцій міжрівневих ознак головного компонента номінативного речення в українській мові. Семантико-синтаксичних корелятивів головного компонента номінативного речення визначено відповідно до семантико-синтаксичного потенціалу його іменникової основи – предикатний, непередикатний, предикатно-непередикатний іменник.

Базовим предикатом головного компонента номінативного речення, вираженого предикатним іменником, визначено предикат стану, схарактеризовано специфіку кореляцій головного компонента з фізичним, фізіологічним, психоемоційним та інтелектуальним різновидами предиката внутрішнього стану та предикатом усеохопного зовнішнього стану довілля.

Як семантико-синтаксичний відповідник головного компонента номінативного речення, експлікованого непередикатним іменником, репрезентовано семантично елементарне речення, сформоване екзистенційним предикатом та суб'єктом відповідної семантики. Окремо проаналізовано асиметричну кореляцію головного компонента, представленого цілісним прикметниково-іменниковим сполученням, до складу якого входить непередикатний іменник, із семантично елементарним реченням зразка «предикат якісного стану + суб'єкт якісного стану».

З'ясовано співвідношення формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних ознак простого головного компонента номінативного речення, вираженого предикатно-непередикатним іменником – стилістично маркованою і стилістично нейтральною назвою істоти, із дво- та трикомпонентним семантично елементарним реченням.

Ключові слова: семантичний синтаксис, головний компонент односкладного речення, номінативне речення, предикат, предикатний іменник, непередикатний іменник, предикатно-непередикатний іменник, семантично елементарне речення.

Односкладні номінативні (називні) конструкції найуживаніші в художньому стилі української літературної мови. Саме тому в сучасному мовознавстві маємо багато розвідок, присвячених дослідженню стилістики цих реченневих конструкцій у художньому дискурсі [4; 8; 12; 14; 15; 16].

У традиційних студіях номінативних речень (НР) основну увагу зосереджено на з'ясуванні специфіки їхнього однокомпонентного предикативного ядра та систематизації засобів вираження головного компонента (ГК) таких речень [1; 2; 3].

У зв'язку з утвердженням в українському мовознавстві підходу до вивчення речення у співвідношенні його різнорівневих параметрів (праці І. Вихованця [5], К. Городенської [9], К. Косенко [12], О. Годз [7]) актуальності набуло дослідження міжрівневих кореляцій ГК односкладного речення, що й зумовило мету нашої студії – установити основні вияви та специфіку співвідношення формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних параметрів простого ГК НР в українській мові.

Зв'язок формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних ознак простого ГК НР має складний характер, що зумовлено неоднаковим перетворенням власне-семантичних компонентів у семантико-синтаксичній та формально-синтаксичній структурі речення. Предикатна основа такого ГК НР залежить насамперед від предикатного / непередикатного характеру іменникового вираження такого ГК, а також від його будови.

В українській мові в ролі простого ГК НР широко представлені непередикатні іменникові лексеми, причому саме ті, «які мають конкретне предметне значення» [19, с. 15]. Значення таких іменників «ґрунтуються на речовості (реальній предметності) позначуваних ними об'єктів» [6, с. 47]. І саме речова семантика непередикатних іменників, на думку І. Вихованця, «зумовлює їхню специфічну поведінку у структурі речення, характерні зв'язки з іншими реченневими компонентами» [6, с. 47].

НР з ГК – непередикатним іменником конкретної семантики – це наслідок перетворення семантично елементарного речення на односкладну конструкцію, «суб'єктно-предикатна структура якої згорнена в одне слово» [6, с. 47]. Напр.: *Квіти* ← *Є квіти*. На власне-семантичному та семантико-синтаксичному рівні ГК такого називного речення корелює із суб'єктно-предикатною структурою, утвореною предикатом стану із семантикою буття та суб'єктом стану відповідної семантики.

Для української мови більш характерна кореляція простого ГК НР, експлікованого непередикатним іменником, із семантично елементарним реченням, утвореним екзистенційним предикатом натурфактного середовища, що визначає «буттєвий стан природи, який ні від кого не залежить» [14, с. 8]. Домінує локативно необмежений екзистенційний предикат, що означає довкілля за наявності в ньому натурфактних реалій, репрезентантами яких є об'єкти живої та неживої природи: *Ріка* (О. Довженко); *Степ* (В. Борецький); *Чебрець... Безсмертника... Деревій...* (Юрко Іздрик); *Спориш. Нагідки* (Юрко Іздрик).

Широкий діапазон має також кореляція простого ГК НР, вираженого непередикатним іменником, із семантично елементарним реченням, екзистенційний предикат якого визначає наявність артефактного (рукотворного) об'єкта. Диференційним параметром значеннєвої структури цього різновиду предиката є «наявність у навкіллі створеного людиною об'єкта», зокрема наявність у природному середовищі артефактних реалій, призначених для життя, комунікації, забезпечення життєвих функцій, для задоволення морально-етичних та естетичних потреб людей, напр.: *Село* (О. Довженко); *Будинок, вулиця, дороги* (Василь Земляк); *Жита* (Є. Гуцало); *Маки* (М. Рябий); *Церква* (О. Довженко).

Простий ГК НР, ужитий із препозитивним морфологізованим означенням, ґрунтується на семантично елементарному реченні, сформованому предикатом якісного стану і суб'єктом із відповідним значенням, пор.: *Чорна земля* ← *Земля чорна*; *Мудра жінка* ← *Жінка мудра*. Щоправда, така співвіднесеність формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних параметрів властива лише ГК НР, препозитивний означальний компонент якого експлікують «прикметники, які виражають власне-ознаку як безпосередню властивість предмета і формують семантико-граматичний розряд якісних прикметників» [18, ЕлР]. І. Вихованець кваліфікує такі прикметникові лексеми як предикатні [6, с. 125].

У граматичній системі мови атрибутивні відношення становлять специфічний тип відношень, що поєднують формально-синтаксичні і наближені до формально-синтаксичних семантико-синтаксичні ознаки. Такі особливості атрибутивних відношень І. Вихованець аргументує їхньою вторинністю, похідністю від інших відношень [6, с. 47] та обґрунтовує їхню появу згортанням окремих компонентів семантичної структури речення й перерозподілом синтаксичних залежностей між компонентами. Тому й реченнєві конструкції, між компонентами яких наявні атрибутивні відношення, є похідними. Це дає підстави вважати, що речення *Зелений луг* є результатом глибинної перебудови ядерної конструкції *Луг – зелений*: залежний компонент із якісно-означальною семантикою *зелений* потрапляє в приіменникову залежність, між ним та опорним іменником *луг* виникають атрибутивні відношення, оскільки залежний елемент, перебуваючи в підрядній залежності від опорного іменника, характеризує цей іменник, указуючи на його ознаку. Унаслідок такої трансформації зазнають змін формально-синтаксичний та семантико-синтаксичний рівні структури речення. Склад та якість компонентів власне-семантичного ярусу, який відбиває логічну (предикатно-аргументну) структуру речення, залишається незмінним: його формують предикат зі значенням якісного стану та компонента зі значенням суб'єкта

якісного стану. Семантико-синтаксична структура похідної конструкції, що становить форму вираження власне-семантичної структури в українській мові, набуває модифікованого вигляду: хоч і зберігається кількісний та якісний склад компонентів-синтаксем (предикат якісного стану та суб'єкт якісного стану), проте змінюються їхні позиційні можливості, тобто особливості кореляції з компонентами формально-синтаксичного рівня. Зокрема, предикат якісного стану із сильної позиції потрапляє в слабку – позицію присубстантивного другорядного члена (традиційно – означення). Після цього зазнає нівеляції атрибутивне відношення, унаслідок чого постає єдиний іменниково-прикметниковий ГК НР, що є носієм екзистенційного стану, пор.: *Зелений луг є*. Отже, семантико-синтаксичним корелятом ГК НР, експлікованого прикметниково-іменниковим сполученням, є семантично елементарне речення зразка «предикат якісного стану + суб'єкт якісного стану». Значеннєве наповнення предиката якісного стану такого базового семантично елементарного речення досить різноманітне, що вможливило виокремити багато відповідних значеннєвих різновидів цього типу кореляції:

– простий ГК НР ↔ предикат якісного стану, що визначає колоративні ознаки + суб'єкт якісного стану: *Білі хризантеми* (Н. Хаткіна); *Зелений гай* (М. та С. Дяченки); *Зелений луг* (Юрко Іздрик); *Криниця і зелений ліс* (Василь Земляк); *Сніг, сіре небо* (Л. Костенко); *Багряне сонце* (М. та С. Дяченки);

– простий ГК НР ↔ предикат якісного стану, що передає запахові характеристики + суб'єкт якісного стану: *От і запашині хліба* (Василь Земляк);

– простий ГК НР ↔ предикат якісного стану, що характеризує стан за ознаками чистоти, освітлення + суб'єкт якісного стану: *Пісок, виноградні лози, задимлені акації* (Юрко Іздрик);

– простий ГК НР ↔ предикат якісного стану з параметричною семантикою (передає значення довжини, ширини, глибини, віддаленості, розміру, протяжності, швидкості тощо) + суб'єкт якісного стану: *Широке поле* (Б. Жолдак); *Високі скирти* (М. та С. Дяченки); *Довгі-довгі дороги* (О. Довженко); *Простора хата* (У. Самчук).

На інших типах семантико-синтаксичних корелятивів ґрунтується простий ГК НР, виражений предикатно-непредикатними іменниками, які І. Вихованець виділив у проміжну групу іменників складної семантичної структури (іменники на зразок *будівельник, працівник, учитель* та ін.), оскільки вони «...у глибинній структурі об'єднують у собі параметри предикатних і непредикатних слів... Фактично предикатно-суб'єктна структура речення згортається в реальне слово, де дієслівна, прикметникова або інша основа вказує на ознаку предмета, а суфікси типу *-ач, -ник, -ець* узагальнено позначають предмет (у назвах істот із показниками статі і под.)» [6, с. 49]. Такі іменники характеризують особу «за багатьма параметрами, зокрема за такими, як трудова діяльність, місце перебування, ідейні переконання, етнічна, національна, територіальна належність, захоплення й особисті уподобання, риси характеру, поведінки, внутрішні та зовнішні ознаки» [17, с. 35]. Оскільки в дериваційному плані ці іменникові слова формуються внаслідок семантичної конденсації «базового елементарного речення, яке розчленовано представляє позицію суб'єкта складнопідрядного» [9, с. 100 – 101], логічно, що семантико-синтаксичним корелятом вираженого ними ГК НР є семантично елементарне речення дво- або трикомпонентної будови. Однотипна власне-семантична структура базового елементарного речення в суб'єктній семантико-синтаксичній позиції трансформується в іменникові синтаксеми, що «відзначаються різноплановим лексичним наповненням предикатної кореневої частини та широким словотвірним вираженням семантичної функції діяча» [9, с. 101].

У сучасній українській мові широко вживані номінативні конструкції, ГК яких виражений предикатно-непредикатним іменником, що характеризує особу за внутрішніми та зовнішніми ознаками. Такий ГК корелює з 3 типами базових семантично елементарних речень:

– простий ГК НР ↔ предикат якісного стану + суб'єкт якісного стану: *Грамотій* («*Той, хто грамотний*»);

– простий ГК НР ↔ предикат стану як процесуальної ознаки + суб'єкт стану як процесуальної ознаки: **Вередій** (← *Той, хто вередує*);

– простий ГК НР ↔ предикат оцінного стану якості-відношення + суб'єкт оцінного стану якості-відношення + об'єкт уподібнення: **Мавна** (← *Той, хто подібний до мавпи*).

Основним із-поміж цих типів є перший, тобто кореляція простого ГК НР, вираженого оцінними найменуваннями осіб, із семантично елементарним реченням, сформованим предикатом якісного оцінного стану істоти та суб'єктом із такою самою семантикою, тобто елементарним реченням зразка «предикат якісного оцінного стану + суб'єкт якісного оцінного стану», пор.: **Красень** ← *Той, хто красивий*; **Дурень** ← *Той, хто дурний*. У процесі згортання такого базового семантично елементарного речення в реальне іменникове слово предикат якісного оцінного стану формує його кореневу частину, а значення суб'єкта якісного оцінного стану у структурі такого іменника репрезентує певний словотворчий суфікс, у нашому випадку суфікс *-ень*.

До найбільш типових кореляцій простого ГК НР, вираженого іменником – оцінною назвою істоти в прямому значенні, із семантично елементарним реченням зразка «предикат якісного оцінного стану + суб'єкт якісного оцінного стану» у сучасній українській мові належать такі:

– простий ГК НР ↔ предикат якісного оцінного стану, який характеризує особу за її поведінкою + суб'єкт якісного оцінного стану, напр.: **Веселун**; **Хитрун**; **Чепурун**; **Ледар**; **Скупар**; **Лукавець**; **Мудрець**; **Сліпець**; **Сміливець**; **Простак**; **Силяч**; **Смиреник**;

– простий ГК НР ↔ предикат якісного оцінного стану, що визначає особу за її зовнішніми ознаками + суб'єкт якісного оцінного стану, напр.: **Кудлай**; **Патлай**; **Вухань**; **Головань**; **Зубань**; **Черевань**; **Гладун**; **Горбун**; **Коротун**; **Лисун**; **Товстун**; **Хорошун**; **Кучерявець**; **Пухтій**;

– простий ГК НР ↔ предикат якісного оцінного стану, який ідентифікує особу за її родинним статусом та майновим становищем + суб'єкт якісного оцінного стану, напр.: **Одинак**; **Багатій**; **Злидар**;

– простий ГК НР ↔ предикат якісного оцінного стану, що характеризує особу за інтелектуальним рівнем + суб'єкт якісного оцінного стану, напр.: **Грамотій**; **Мудрій**; **Дурень**; **Дурник**; **Розумник**.

Дещо обмеженіше представлена кореляція простого ГК НР, репрезентованого оцінними найменуваннями осіб, із семантично елементарним реченням, сформованим предикатом, що виражає стан як процесуальну ознаку та суб'єктом із таким самим значенням, тобто елементарним реченням зразка «предикат стану як процесуальної ознаки + суб'єкт стану як процесуальної ознаки», пор.: **Шептун** ← *Той, хто говорить, співає пошепки (дуже тихо)*; **Говорун** ← *Той, хто говорить (надміру)*; **Стогній** ← *Той, хто постійно стогне*. У процесі згортання таких базових семантично елементарних речень у реальне іменникове слово предикат стану як процесуальної ознаки формує його кореневу частину, а значення суб'єкта стану як процесуальної ознаки у структурі такого іменника виражають словотворчі суфікси *-ун*, *-ій*, *-ар (-яр)*, *-тель* тощо.

Співвідношення простого ГК НР із семантично елементарним реченням зразка «предикат стану як процесуальної ознаки + суб'єкт стану як процесуальної ознаки» у сучасній українській мові репрезентують два різновиди:

– простий ГК НР ↔ предикат стану як процесуальної ознаки, що характеризує особу за її поведінкою, вчинками, діями + суб'єкт стану як процесуальної ознаки, напр.: **Суперечник**; **Кривдник**; **Пристосовник**; **Інтриган**; **Критикан**; **Гнобитель**; **Брехун**; **Лестун**; **Сопун**; **Хвастун**; **Вередун**;

– простий ГК НР ↔ предикат стану як процесуальної ознаки, що визначає особу за рисами її вдачі, темпераменту тощо + суб'єкт стану як процесуальної ознаки, напр.: **Балакун**; **Говорун**; **Реготун**; **Сміхотун**; **Жартун**; **Ревун**; **Сівун**; **Мазун**; **Капризун**; **Крикун**; **Мовчун**; **Щебетун**.

Типовим семантико-синтаксичним корелятом простого ГК НР, вираженого оцінними найменуваннями осіб, є семантично елементарне речення, утворене трьома синтаксемами – предикатом оцінного стану якості-відношення, суб'єктом оцінного стану якості-відношення та об'єктом уподібнення, тобто елементарне речення зразка «предикат оцінного стану якості-відношення + суб'єкт оцінного стану якості-відношення + об'єкт уподібнення», пор.: *Гадюка* ← *Та, яка подібна до гадюки*; *Віслюк* ← *Той, який схожий на віслюка*. У процесі згортання такого базового семантично елементарного речення в реальний іменник зазнає акцентування компонент із семантико-синтаксичною функцією об'єкта уподібнення, унаслідок чого саме він формує значення суб'єкта-носія оцінного стану якості-відношення.

Цей тип міжрівневої кореляції простого ГК НР із трикомпонентним семантично елементарним реченням залежно від значеннєвого наповнення об'єкта уподібнення охоплює такі три основні різновиди:

– простий ГК НР ↔ предикат оцінного стану якості-відношення + суб'єкт оцінного стану якості-відношення + об'єкт уподібнення, виражений зоонімом, уживаним для асоціації з тими звичками тварин, птахів, які найбільш контрастно відображають риси характеру людини: *Баран*; *Віслюк*; *Курка* (про нерозумну людину), *Акула*; *Анаконда* (про жорстоку людину), *Паразит*; *Трутень* (про ледачу людину), *Кляча*; *Мавпа*; *Макака*; *Шимпанзе* (про зовні непривабливу людину);

– простий ГК НР ↔ предикат оцінного стану якості-відношення + суб'єкт оцінного стану якості-відношення + об'єкт уподібнення, експлікований назвами предметів (предметів побуту, продуктів харчування, іграшок, дорогоцінних каменів, прикрас), визначальні риси яких мають зв'язок із внутрішніми або зовнішніми ознаками людини: *Ну й вішалка ж!* (І. Карпа); *Моя шоколадка!* (Н. Хаткіна); *Барбі!* (Н. Хаткіна); *Моя перлинка!* (С. Поваляєва);

– простий ГК НР ↔ предикат оцінного стану якості-відношення + суб'єкт оцінного стану якості-відношення + об'єкт уподібнення, представлений назвами поширених на території України рослин: *Дуб!* (В. Шкляр); *От реп'яшеня!* (Л. Яременко).

У ролі ГК НР функціонують також предикатно-непредикатні іменники на означення осіб за їхнім професійним спрямуванням, ідейними, філософськими, релігійними орієнтаціями, національними особливостями, територіальною належністю: *Вчителька* (А. Подолинний); *Подольни* (М. Рябий); *Гуманіст* (М. Зеров). Вони так само є наслідком згортання семантично елементарних речень, породжених різними предикатами дії та стану. Такий іменниковий ГК НР корелює з чотирма типами семантично елементарних речень:

– простий ГК НР – предикатно-непредикатний іменник ↔ предикат дії + суб'єкт дії, пор.: *Сіач* (← *Той, хто сіє*); *Різьбяр* (← *Той, хто різьбить*);

– простий ГК НР – предикатно-непредикатний іменник ↔ предикат тотожності + суб'єкт тотожності (ідентифікатив) + об'єкт ототожнення, пор.: *Українець* (← *Той, хто належить до української нації*); *Фрейдист* (← *Той, хто є послідовником Фрейда*); *Авангардист* (← *Той, хто є прихильником авангардизму*);

– простий ГК НР – предикатно-непредикатний іменник ↔ локативний предикат стану + суб'єкт локативного стану + локатив, пор.: *Вінничанин* (← *Той, хто живе у Вінниці*);

– простий ГК НР – предикатно-непредикатний іменник ↔ предикат входження + суб'єкт входження (компонентив) + композитив, пор.: *Динамівець* (← *Той, хто є учасником клубу «Динамо»*).

Як відомо, типовим засобом експлікації простого ГК номінативної конструкції в українській мові є предикатні іменники – «граматичний підклас іменників, які відтворюють ознакову семантику як граматичний предмет» [6, с. 48]. До предикатних іменників І. Сушинська зараховує збірні, абстрактні та речовинні іменникові лексеми [19, с. 15]. Наявність у їхній семантичній структурі семи «ознаковість» засвідчує первинність для предикатних іменників предикатної семантико-синтаксичної функції.

Предикати стану, експліковані предикатним іменником, можуть означати фізіологічний, психоемоційний, інтелектуальний, екзистенційний, якісний оцінний та всеохопний фізичний стани. Носієм фізичного, фізіологічного, психоемоційного та

інтелектуального станів як різновидів внутрішнього стану є істота. Залежно від цих значеннєвих різновидів диференційовано три типи кореляцій простого ГК НР із предикатами внутрішнього стану істоти:

- простий ГК НР ↔ предикат фізичного, фізіологічного стану істоти: *Простуда, лихоманка, ломота* (І. Карпа);
- простий ГК НР ↔ предикат психоемоційного стану істоти: *Інтуїція* (О. Гончар);
- простий ГК НР ↔ предикат інтелектуального стану істоти: *Спогад* (А. Подолинний); *Пам'ять* (М. Матіос).

Найширший значеннєвий діапазон властивий простому ГК НР, репрезентованому іменниками на означення психічних та емоційних станів особи. Структуру його семантико-синтаксичного корелята формують різні семантими морально-етичного плану, пор.: *Совість* (О. Гончар); *Журба, напевне, і біль в душі* (Василь Земляк); *Ніжність і любов* (Василь Земляк); *Спогад* (А. Подолинний); *Страх* (Василь Земляк); *Ностальгія* (А. Подолинний); *Ну й ненависть* (М. та С. Дяченки); *Смуток?* (О. Гончар); *Розчарування* (О. Довженко); *Каяття* (А. Подолинний) тощо.

Менш типовим корелятом простого ГК НР є предикат фізичного, фізіологічного стану. Його експлікують іменники ЛСГ фізичного, фізіологічного стану істоти (*Нерви* (Н. Хаткіна); *Біль* (Л. Яременко); *Хвороби* («Сільські вісті», 31.12.2013); *Спрага* (С. Пиркало). В українській мові такі іменники здебільшого об'єктивують предикати фізіологічного стану, що вказують на негативні вияви цього стану особи – стан болю, знервованості, хвороби, спраги тощо.

Предикати інтелектуального стану є периферійним семантико-синтаксичним корелятом простого ГК НР: *Пам'ять* (І. Роздобудько); *Інтелект* (І. Карпа).

В українській мові досить репрезентабельне і співвідношення простого ГК НР, експлікованого предикатним іменником, із предикатом зовнішнього екзистенційного стану, носієм якого є певна група людей або навіть усе людство. Такі предикати ідентифікують стан мікро- чи макросоціуму, що виявляє позитивні або негативні явища в ньому. Значеннєве наповнення предиката позитивного стану буття людей охоплює часткові семантими, що характеризують фундаментальні засади демократичного суспільства, сприятливий економічний, політичний, соціальний клімат, пор.: *Сонячні чудесні міста. Воля* (О. Гончар); *Рівність і братерство* (О. Довженко); *Свята справедливість* (Л. Овсянникова). Негативний екзистенційний стан людства репрезентують предикати, значеннєва структура яких указує на деструктивні, недемократичні вияви суспільного устрою, складні економічні, побутові, техногенні умови життя тощо, пор.: *Велика історична несправедливість* (Б. Жолдак); *Кар'єроманія* (О. Гончар); *Голод* (О. Довженко); *О, цей побутовий апокаліпсис з пришестьям додаткового автобуса...* (С. Поваляєва); *Кров, радіація і недуги* (Л. Костенко); *За обрєм війна* (О. Довженко).

Окремим різновидом семантико-синтаксичного корелята простого ГК НР, вираженого предикатним іменником, є предикат усеохопного фізичного стану довкілля. Його репрезентують іменникові лексеми, що характеризують стан навколишнього середовища за такими критеріями, як «температура, освітлення, вологість, атмосферні явища тощо» [11, с. 10 – 11].

Онтологічна багатогранність природних станів зумовила розмежування семантичних різновидів предиката усеохопного фізичного стану, вираженого іменником називного відмінка, що так само вможливило виділення відповідних різновидів кореляцій ГК НР цього формально-синтаксичного типу із предикатом усеохопного фізичного стану:

- простий ГК НР ↔ предикат усеохопного фізичного стану, що означає пори року або перехідні між ними періоди: *Зима. Стук обмерзлого відра* (Юрко Іздрик); *Осінь. Похмурий час* (Юрко Іздрик); *Літо* (О. Гончар); *Весна* (С. Черкасенко); *Передзим'я* (А. Подолинний); *Провесна* (А. Подолинний); *Осінь* (Юрко Іздрик);

– простий ГК НР ↔ предикат усеохопного фізичного стану, що визначає проміжки доби: *Ось уже вечір* (Вал. Шевчук); *Вже ніч* (О. Гончар); *Нарешті ранок* (Юрко Іздрик); *Сніг і зорі* (О. Гончар); *Ніч* (Юрко Іздрик);

– простий ГК НР ↔ предикат усеохопного фізичного стану, який означає місяці (*Серпень* (Н. Хаткіна); *Вересень* (А. Подолинний), дні (*Субота* (Н. Хаткіна); *Неділя* (Юрко Іздрик) або інші часові відтинки;

– простий ГК НР ↔ предикат усеохопного фізичного стану, що називає релігійне або державне свято: *Сьогодні Паска* (О. Довженко);

– простий ГК НР ↔ предикат усеохопного фізичного стану, який характеризує довкілля за метеорологічними ознаками, зокрема за температурою (*Тиша. Снека* (Юрко Іздрик); станом неба (*Нарешті сонце* (Л. Овсянникова); рухом повітряних мас (*Дощ і вітер* (А. Подолинний); опадами (*Ціле літо грози і дощі* (Л. Костенко); *Туман та запах свіжій* (Василь Земляк); *Яка ж заметіль!* (Люко Дашвар); *Ну й мороз!* (Люко Дашвар); *І сонце, й сніг, і ожеледь, все разом* (Л. Костенко) тощо.

Отже, співвідношення формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних ознак ГК НР української мови мають симетрично-асиметричний характер, зумовлений особливостями лексико-семантичного наповнення і семантико-синтаксичного потенціалу іменника в ролі ГК.

Зв'язок формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних параметрів ГК НР – предикатного іменника симетричний: єдиним семантико-синтаксичним відповідником такого ГК є предикат стану, репрезентований фізичним, фізіологічним, психоемоційним та інтелектуальним різновидами предиката внутрішнього стану та предикатом усеохопного зовнішнього стану довкілля. Семантико-синтаксичну основу ГК – непередикатного іменника становить семантично елементарне речення, сформоване екзистенційним предикатом та суб'єктом відповідної семантики. Особливий характер кореляції міжрівневих параметрів має ГК НР, репрезентований цілісним прикметниково-іменниковим сполученням, до складником якого є непередикатний іменник. Це асиметрична кореляція простого ГК із семантично елементарним реченням, сформованим предикатом якісного стану та відповідним значеннєвим різновидом суб'єкта.

Співвідношення формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних ознак простого ГК НР – предикатно-непередикатного іменника репрезентують сім різновидів асиметричних кореляцій цього компонента із дво- або трикомпонентним семантично елементарним реченням відповідного зразка.

Список використаної літератури

1. Биятенко Л. А. Номинативные предложения в современном украинском литературном языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Украинский язык» / Л. А. Биятенко. – К., 1958. – 19 с.
2. Биджиев З. А.-Д. Односоставные номинативные предложения в карачаево-балкарском языке [Текст] (в сопоставлении с русским и английским языками) : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.02 «Языки народов Российской Федерации : тюркские языки»; 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / З. А.-Д. Биджиев. – Махачкала, 2009. – 20 с.
3. Буженик Ф. К. Номинативные предложения в современном русском литературном языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Ф. К. Буженик. – Л., 1954. – 19 с.
4. Бузько С. А. Функціонування односкладних номінативних речень у поетичному доробку Ліни Костенко [Електронний ресурс] / С. А. Бузько. – Режим доступу : <http://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/viewFile/1036/912>
5. Вихованець І. Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті [Текст] / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1988. – 256 с.
6. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови : [Текст] / Іван Вихованець,

Катерина Городенська. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.

7. Годз О. В. Синтаксична структура прислівникових речень в українській літературній мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Годз. – К., 2013. – 18 с.

8. Голікова О. М. Номінативні та інфінітивні ряди в художньому тексті [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02 «Російська мова» / О. М. Голікова. – Х., 2011. – 20 с.

9. Городенська К. Г. Деривація синтаксичних одиниць [Текст] : [монографія] / К. Г. Городенська. – К. : Наук. думка, 1991. – 192 с.

10. Городенська К. Г. Предикатно-валентна основа елементарного односкладного речення [Текст] / К. Г. Городенська // Українська мова. – 2001. – № 1. – С. 69 – 73.

11. Кавера Н. В. Семантична типологія предикатів стану [Текст] : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Кавера Наталія Вікторівна. – К., 2007. – 206 с.

12. Коржак З. З. Вираження експресивності номінативних речень (на матеріалі сучасної української художньої літератури) [Текст] : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Коржак Зоряна Зиновіївна. – Івано-Франківськ, 2007. – 210 с.

13. Косенко К. О. Предикатна основа та семантично-граматична диференціація дієслівних зв'язок в українській мові [Текст] : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Косенко Катерина Олександрівна. – К., 2010. – 192 с.

14. Кочанова Е. Н. Структура, семантика, функции номинативных предложений в поэтическом языке М. И. Цветаевой [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Е. Н. Кочанова. – М., 2009. – 22 с.

15. Мокроусова О. Ю. Номинативное предложение как единица текста: коммуникативно-прагматический аспект [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / О. Ю. Мокроусова. – Ростов-на-Дону, 2011. – 20 с.

16. Никофорова С. А. Номинативное предложение как компонент структуры текстового целого: на материале немецкоязычной прозы и поэзии [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / С. А. Никофорова. – СПб., 2006. – 20 с.

17. Олексенко В. П. Словотвірні категорії суфіксальних іменників [Текст] : [монографія] / В. П. Олексенко. – Херсон : Айлант, 2001. – 240 с.

18. Пасічник І. Предикати якості у канві інших семантичних типів предикатів [Електронний ресурс] / І. Пасічник. – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/.../1/predykat.pdf>

19. Сушинська І. М. Структурно-функціональні різновиди номінативних речень у сучасній українській мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / І. М. Сушинська. – Дніпропетровськ, 2000. – 20 с.

Анотація

Коваль Л. М. Соотношение формально-синтаксических и семантико-синтаксических признаков простого главного компонента номинативного предложения в украинском языке.

Впервые в украинском языкознании исследованы корреляции формально-синтаксических и семантико-синтаксических параметров главного компонента номинативных предложений в украинском языке. Установлен набор базовых предикатных компонентов и семантически элементарных предложений, с которыми коррелирует простой главный компонент номинативных предложений, определена иерархия таких корреляций, установлен их семантический диапазон.

Ключевые слова: семантический синтаксис, главный компонент односоставного предложения, номинативное предложение, предикат, предикатное существительное,

*непредикатное существительное, предикатно-непредикатное существительное,
семантически элементарное предложение.*

Summary

Koval L. M. Correlation of formal-syntactic and semantic-syntactic characteristics of the main component of nominative sentence in the Ukrainian language.

For the first time in the Ukrainian linguistic correlations of formal-syntactic and semantic-syntactic parameters of the main component of nominative sentence in the Ukrainian language has been researched. The set of the basic predicate's components and semantic elementary sentences, correlated with the simple the main component of the nominative sentence, has been established, the hierarchy of those correlations has been fixed, their meaning diapason has been determined.

Keywords: *semantic syntax, the main component of one-member sentence, nominative sentence, predicate, predicate's noun, unpredicat's noun, predicy-unpredicate's noun, semantic elementary sentence.*